

Д.Г. Манько
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ

Анотація. Стаття присвячена аналізу спеціальних методів юридичної діяльності щодо створення правових актів. Досліджуються методи: юридичного аналізу, юридичної концентрації, юридичного конструювання.

Ключові слова: методологія, метод, юридична діяльність, правові акти, суб'єкти права, юридичні технології.

Основний текст. Розкриття сутності та правової природи здійснення юридичної діяльності пов'язано з необхідністю встановлення чіткого методологічного інструментарію, визначення термінів, понять та категорій, застосування яких забезпечить повноту та всебічність їх наукового осмислення.

Фактично нам необхідно визначити той шлях, яким буде розвиватися дослідження обраної проблеми. Із цього приводу Г. Гегель вказував, що «пізнання котиться вперед від змісту до змісту. Насамперед, цей поступальний рух характеризується тим, що воно починається з простих визначень і що наступні визначення стають дедалі багатшими і конкретнішими. Тому що результат містить у собі свій початок, і подальший рух цього початку збагатив його (початок) новою визначеністю. В абсолютному методі поняття зберігається у своєму інобутті, загальне – у своєму відокремленні, в судженні та реальності; на кожнім щаблі подальшого визначення загальне підносить вище всю масу свого попереднього змісту і не тільки нічого не втрачає внаслідок свого діалектичного поступального руху, не тільки нічого не залишає позаду, але несе із собою все придбане і збагачується й ущільнюється всередині себе» [1, с. 92].

Вірне методологічне планування є запорукою послідовного вивчення означеної проблеми, досягнення мети та найбільш повного розкриття встановлених завдань.

П.М. Рабінович методологію юридичної науки (у вузькому розумінні) визначає як «систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ» [9, с. 618].

У свою чергу, Н.М. Оніщенко, аналізуючи методологію теорії держави і права, зазначала, що остання, будучи системною сукупністю особливих пізнавальних методів, засобів, прийомів вивчення держави і права, закономірностей їх виникнення та розвитку, базується на певних, притаманних їй принципах дослідження державно-правової дійсності [13, с. 38].

С.С. Сливка вказує, що «під методологією слід розуміти набуті установки, сформовані погляди, певну точку зору і взагалі світогляд, який можна реалізувати за допомогою певних методів, підходів та засобів» [12, с. 62].

Згідно з науковою позицією М.С. Кельмана методологія – «це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ» [6, с. 14].

Розкриваючи сутність методології права, Д.А. Керімов вказував, що «методологія як сукупність підходів, принципів, методів забезпечує правильне застосування понять і категорій у пізнанні, повинна відображати специфіку процесу пізнання, орієнтувати суб'єкта пізнання на те, як його необхідно вести: які і в якій послідовності необхідно здійснювати процедури, які сторони досліджуваного – джерел права – необхідно вивчати, а від яких можна абстрагуватись, яким чином слід застосовувати в пізнанні теоретико-поняттєвий апарат, тим самим визначати найдоцільніший шлях досягнення об'єктивної істини» [7, с. 70].

Методологію юриспруденції можна розглядати з вузького та широкого кутів зору. Під час застосування широкого підходу ми можемо встановити, що методологія – це не тільки система принципів, підходів та методів, а й система знань про їх призначення та особливості застосування. У свою чергу, у вузькому значенні методологія відображає сукупність принципів, підходів та методів, які застосовуються в процесі пізнання державних і правових явищ.

У рамках цієї статті ми використовуємо поняття методології в її вузькому значенні та з усієї сукупності елементів аналізуємо лише спеціальні методи, застосування яких у практичній юридичній діяльності є запорукою створення якісних правових актів.

М.С. Кельман зазначає, що метод – це найбільш широкий, загальний підхід до вивчення того чи іншого і природного, і суспільного явища, із застосуванням якого можна досягти успіху в кожній галузі науки. Методологічна культура юриста – це його світоглядна зрілість, соціологічна грамотність, правова інформованість і професійна майстерність [5, с. 663].

Розвиваючи обгрунтоване М.С. Кельманом розуміння метода, слід зазначити, що застосування методів дозволяє досягти успіху не тільки в «кожній галузі науки», але й у практичній юридичній діяльності, чітка і логічна організація якої зумовлює використання спеціальних методів.

Юридичну діяльність С.Д. Гусарев визначає як «різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами-фахівцями з метою отримання правового результату, задоволення законних потреб та інтересів соціальних суб'єктів у відповідності з вимогами права. Юридична діяльність здійснюється у формі практичної, наукової та навчальної діяльності [3, с. 305].

Характеризуючи спеціальні методи створення правових актів, а саме: юридичного аналізу, юридико-логічної концентрації та юридичного конструювання – хотілось би зазначити, чому саме ці методи були виокремлені.

Основою для виділення зазначених методів послуговували теоретичні розробки відносно основних прийомів юридичної техніки, які були проведені Рудольфом фон Ієрингом [10, с. 41], та аналіз особливостей здійснення практичної юридичної діяльності окремими суб'єктами права (адвокатами, прокурорами, суддями та ін.).

Метод юридичного аналізу орієнтує на пізнання фактичних обставин юридичної справи, доказової бази та затребуваності в правовому акті, який підлягає створенню. Таке пізнання має відбуватися шляхом виділення основної мети, першочергових та другорядних завдань, пошуку технологій та застосування правил, прийомів, способів та засобів, у тому числі матеріально-технічного характеру, які необхідні для створення правового акту, в якому отримують закріплення певні юридичні алгоритми.

Метод юридичного аналізу складається з таких процедур: збір та систематизація доказової бази; аналітичне дослідження наявних доказів та затребування додаткових документів; встановлення придатності доказів; доказування; попередній правовий висновок; матеріально-технічне оформлення юридичної справи.

Затребуваність в активному використанні вказаного методу впливає і з аналізу практики Європейського Суду з прав людини, в окремих рішеннях якого прямо вказується, що для справедливого судового розгляду суттєве значення має наявність у судовому рішенні достатніх підстав та аргументів, на основі яких воно було ухвалене. Так, у рішенні в справі «Руїс Торія проти Іспанії» від 9 грудня 1994 р. ЄСПЛ наголосив, що «у відповідності зі встановленим прецедентним правом, яке відображає принцип належного здійснення правосуддя, в рішеннях судів мають бути належним чином вказані підстави, за якими вони були ухвалені. Пункт 1 статті 6 ЄКПЛ зобов'язує судові інстанції вказувати мотивацію ухвалених ними рішень» [4, с. 420].

Ефективність втілення в життя зазначеного методу пов'язана також із використанням окремих методів соціології та статистики, зокрема: опитування, інтерв'ювання, статистичного аналізу та зведення, кореляції та ін.

На думку О.Ф. Скакун, «фактичні обставини справи встановлюються через доказування – логічно послідовну творчу діяльність органу дізнання, слідчого, прокурора, суду щодо зібрання, дослідження та оцінки певних документів про обставини, які необхідно встановити для правильного вирішення юридичної справи. Доказування дає змогу відтворити той чи інший фрагмент дійсності, реконструювати обставини з метою встановлення істини для застосування норм права. У процесі доказування використовуються презумпції і преюдиції, які відповідно до законодавства не мають потреб у доказуванні. Законодавство фіксує, які обставини потребують доказування, а які – ні (загальновідомі, презумпції, преюдиції), які факти доводяться певними способами (наприклад, експертизою). Остаточне оцінювання доказу завжди є справою правозастосувача» [11, с. 234].

Ураховуючи зазначені обставини, ми можемо констатувати, що інформація, яка отримується в процесі реалізації методу юридичного аналізу, має суттєве значення не тільки для підготовки юридичної справи, її справедливого та вмотивованого розгляду, але, що є найбільш важливим, зазначена інформація є основою для майбутнього нормативного визначення (формалізації) моделі поведінки.

Метод юридико-логічної концентрації, по суті, є теоретичною моделлю порядку співставлення встановлених фактичних обставин юридичної справи з наявними нормами права.

Метод юридико-логічної концентрації зумовлює застосування вищого рівня професійної майстерності юриста з урахуванням як його професійного досвіду, так і фактичного відчуття права, розуміння порядку організації системи законодавства та знання чинних правових норм, звичаїв ділового обороту та особливостей організації юридичної діяльності, юридичної доктрини та догми права.

Слід враховувати, що зазначене співставлення фактичної та юридичної моделі юридичної справи не завжди має абсолютний рівень співвіднесення. Інколи має місце прогалина в праві, і саме в цих випадках від професійного рівня правозастосовувача, суб'єкта юридичної справи залежить якість та ефективність вирішення порушеного питання.

Метод юридико-логічної концентрації зумовлює напрям оціночно-пізнавальної діяльності компетентного суб'єкта щодо можливостей застосування правових норм. Окремими процедурами реалізації зазначеного методу можна виділити: зіставлення отриманих даних відносно фактичних обставин із положеннями норм права; вибір найбільш повних та ефективних моделей правової регламентації; юридична кваліфікація.

Із цього приводу В.Г. Гончаренко зазначає, що «юридична кваліфікація методологічно залежить від рівня теоретичної розробки правових норм окремо і в їх системі, якості законотворення, рівня індивідуальної підготовки кадрів правозастосовників і прямо детермінується навичками неофіційного доктринального та офіційного аутентичного, легального і казуального тлумачення, будучи повною мірою саме результатом цих видів тлумачення» [2, с. 108].

В аспекті розкриття сутності юридичної діяльності щодо створення правових актів зазначений метод дозволяє встановити особливості ідентифікації суб'єктів та вибору належної моделі їх поведінки в рамках здійснення ними ефективної юридичної діяльності.

Метод юридичного конструювання відображає послідовність як пошуку та створення необхідного виду формально-юридичного оформлення самого процесу провадження юридичної справи, так і фіксації її результатів.

Юридичне конструювання – це інтелектуальна діяльність компетентного суб'єкта щодо створення (відтворення) правового акту (як письмового, так і усного, і конклюдентного). Це конструювання моделі, в якій встановлюється юридична композиція, що відображає логічне співвідношення викладу вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.

Юридичне конструювання складається з двох базових процедур: теоретичного моделювання та формалізації.

Теоретичне моделювання є, по суті, підготовкою проекту правового акту. Такий акт ще може бути змінений у відповідності до вимог суспільства, його окремих верств, положень національного або міжнародного права.

У свою чергу, формалізація – це юридична діяльність, результатом якої є фактичне створення та формальне вираження правового акту, його опублікування та реєстрація. Продуктом формалізації є чинний правовий акт.

Так, на думку Н.М. Пархоменко, під формалізацією слід розуміти «використання засобів законодавчої техніки та офіційного характеру самої діяльності з формування їх змісту та зовнішньої форми. За своєю сутністю факт закріплення правових норм у певних джерелах права означає наділення їх юридичною силою і статусом офіційного документа, що слугує нормативною основою для регулювання суспільних відносин» [8, с. 628].

Метод юридичного конструювання дозволяє встановити технологічні особливості створення юридичних алгоритмів, проаналізувати статус суб'єктів конструювання, прийомів і способів викладення правового матеріалу та встановлення зв'язку з іншими правовими актами.

Підсумовуючи, слід наголосити, що визначений методологічний інструментарій використовується для встановлення порядку створення якісних правових актів у відповідності до існуючих юридичних технологій, вимог суспільства та положень законодавства.

Зазначені методи відображають вихідні методологічні засади технологій здійснення юридичної діяльності в сучасному праві та формують основу для отримання всебічної та повноцінної інформації щодо їх правової природи та соціального призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г. В. Ф. Философия права. М.: Мысль, 1980. 524 с.
2. Гончаренко В.Г. Пізнавальна функція юридичної кваліфікації // Проблеми юридичної кваліфікації (Теорія і практика): тези міжнародної наукової конференції. Вісник Академії адвокатури України. К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2010. Число 1(17). С. 106–108.
3. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч.посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.
4. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 1072 с.
5. Кельман М.С, Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права. К.: Кондор, 2006. 477 с.
6. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юридичних наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2013. 40 с.
7. Керимов Д.А. Методология права: Предмет. Функции. Проблемы философии права; ИГиП РАН. [2-е изд.]. М.: Аванта+, 2001. 559 с.
8. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцький, С.І. Максимов та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Х., 2013. 976 с.
9. Рабінович П.М. Методологія юридичної науки // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3: К.-М. 792 с.
10. Рудольф фон Иеринг: Юридическая техника / Сост. А.В. Поляков. М.: Статут, 2008. 231 с.
11. Скакун О.Ф. Теорія права і держави. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.
12. Сливка СС. Філософія права: методологічне осмислення. Право України. 2011. № 8. С. 61–70.
13. Теорія держави і права. Академічний курс / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Д.Г. Манько. Специальные методы юридической деятельности по созданию правовых актов. – Статья.

Аннотация. Статья посвящена анализу специальных методов юридической деятельности по созданию правовых актов. Исследуются методы: юридического анализа, юридической концентрации, юридического конструирования.

Ключевые слова: методология, метод, юридическая деятельность, правовые акты, субъекты права, юридические технологии.

D. Manko. Special methods of legal activities for creating legal acts. – Article.

Summary. The article is devoted to the analysis of special methods of legal activity for the creation of legal acts. Methods are studied: legal analysis, legal concentration, legal construction.

Key words: methodology, method, legal activity, legal acts, subjects of law, legal technologies.